

A P A T R I A R C H A L I Z M U S

A POLITIKAI TUDOMÁNY módszertana átalakult s a társadalmi kutatás, a szociológiai szempont nyomult előtérbe. Világos következménye ez korunk szellemének, mely a szerves állam- és társadalomszemlélet alapján áll s a dolgok belső lényegének kutatása mellett az élet egyetemes törvényeinek, köztük a transzcendentális és a metafizikai erők érvényesülésének tulajdonít nagy jelentőséget. A társadalom, mint élő szervezet, áll ma előttünk s a politikai tudomány éppen azért nem nélkülözheti a társadalomtudományi megismerés eredményeit, mert anyaga és tárgya ma szerves egész és az egész csak a részletek pontos megvizsgálása után lehet megismerni.

A társadalom élő egysége eszményi és anyagi erők összetételéből áll és mint ilyen a múltban gyökerezik, a jelenben létezik és a jövőbe fejlődik. A *statika* változhatatlan tényezőkből adódik, mint a terület, a nép, valamint a területet és népet összekapcsoló hagyomány; a *dinamika* viszont e tényezőkre ható, azokat módosító, befolyásoló események sora, melyek a dolgok természete szerint elsősorban a szellemekben hatnak, de azután az élet minden vonatkozásában éreztetik befolyásukat. A statikai és dinamikai erők állandó kölcsönhatásából ered a társadalom adott helyzete, mikor is a legfontosabb és leglényegesebb statikai erő a múlt, a hagyomány, a történelem, de nem objektive, hanem subjektive, amiképpen azt az adott társadalmi közösség felfogja és éli; a legnagyobb dinamikai tényező viszont a *korszellem*. A korszellem mindig igen jelentékeny erő – intenzitásában mindenesetre – s az a mérték, mellyel a társadalom a korszellemre visszahat az aneroid biztonságával mutatja az idők változását. Egészséges és életképes közösségben természetesen a korszellem hatása kevésbé érvényesül, mint az alkati hibával sújtott társadalomban; a statikai energiáknak csökkenése mindig a korszellem kártékony befolyását idézi elő. *Comte* pozitív filozófiájában hitt a korszellem döntő jelentőségében, s ma – miután korunk az elmúlt évtizedek nyers materializmusából a transzcendentális világszemlélet korába lép át – a korszellem hatása és jelentősége nagyobb, mint volt a múltban.

A társadalom élete állandó mozgásban és átalakulásban van. Azonban nem minden változás haladás: az időben történő változások nem mindig a haladás felé visznek. A haladás kérdése felette vitás és *Hegel* nagy fejlődési törvénye – a napjainkban uralkodó szellemi áramlatok gyökere – annyiban módosításra szorul, hogy az időben való fejlődés nem azonos a haladással. Az időben állandó

változás történik, de hogy az fejlődés-e és haladás-e vagy pedig visszafejlődés és hanyatlás, mindez egyéni megítélés dolga és nem a történelemből tárgyilag is megállapítható tény. A változások állandóak lévén, a társadalom is állandó változáson megy át, de statikai erői a változás mértéke tekintetében a dinamikai erők reperiussziós intenzitásának hatása alatt állanak.

A változások által előidézett átalakulások ideje rendkívül hosszú, az átalakulás időtartalma az adott társadalom történelmiségétől vagy történelmenkívüliségétől függ. Magyar társadalmunk – egységes egészben szemlélve végtelenül konzervatív és ez a konzervatívizmusa bár egyik életfenntartó ereje, egyúttal fejlődésének akadályja is. A társadalomkutató számára azonban ez – tény, melyet figyelnie, megismernie kell, hogy a politikai és társadalmi erő-kifejtés számára tudatosítható legyen. De szűkítsük tovább a kört! Magyar társadalmunk konzervatívizmusának egyik lényeges eleme az a százados társadalmi életforma, a patriarchalizmus, amely megváltozottan és átalakultan is, de még mindig társadalmunk egyik hatóereje Erre az erdélyi magyar társadalmat is annyira jellemző patriarchalizmusra kívánjuk a figyelmet felhívni és a társadalomkutatókat arra ösztönözni, hogy a helyes és teljes magyar társadalomkép megalkotásánál ezt – az életünkben még mindig ható, de egykor egész társadalmunk jellegét megadó – fogalmat tekintetbe vegyék.

A PATRIARCHALIZMUS évszázadokon keresztül a magyar társadalmi közösség állandó életformája volt: néha a magasabb életviszonyokat, az állam és társadalom alapviszonyait is meghatározta: a magyarság a honfoglalás óta a keresztény középkorban, majd Mátyás és az erdélyi fejedelemség egész ideje alatt a patriarchalitás társadalmi életformájában élt. Amikor azonban megszűnik a magyarság öncélú élete és egy nagyobb politikai világnak válik részesévé, a patriarchalitás elveszti a magasabb életviszonyokat meghatározó jellegét és ekkor már csak a társadalom keretében él egyre csökkenő hatóerővel tovább. A habsburgi német-római császárság a hierarchikus társadalomszervezés elvét követi és ezzel is megbontja a magyar társadalomnak azt a zárt egységét, melyet patriarchalitása jellemzett. A politikai patriarchalizmus bukása után azonban még sokáig él a gazdasági patriarchalizmus, mely a munkás és munkaadó közötti viszonyt nemcsak gazdaságinak tekintette, hanem erkölcsinek is. A politikai patriarchalizmus lényege ugyancsak erkölcsiekben volt, az államhatalom nem a maga tárgyilagos hidegségével és könyörtelenségével hat, hanem éppen ellenkezően a közösségi szempontok, a rokonsági, szomszédsági, törzsi, vérségi motívumok azok, amelyek az államhatalom gyakorlását befolyásolják. A patriarcha „jóságos családfő”, – az egész fogalom ebből keletkezik, – éppen ezért a szigor mindig csak atyai és az intézkedések mindig csak az alattvalók, a „gyermek” javát szolgálják. A magyar közjog a vérközösség elvén épülve fel, ez a rokoni és családi motívum az, amely a politikai patriarchalizmust jellemezte. A közösség egyetemes érdeke természetes közvetlenséggel

kihat az egyesre, az egyéni érdek viszont a közösséggel soha nem kerülhet szembe, mert a közösségen belül megnyilatkozó legmagasabb parancs mindig tekintettel van az egyesnek a közösség szempontjából figyelembeveendő érdekeire.

A százados magyar politikai és gazdasági patriarchalizmus az abszolút királyi hatalom, a hierarchikus államrendszer bevezetésével politikailag jelentőségét veszti, a munkabérrendszer, a mobil kapitalizmus berendezkedésével gazdaságilag is. De a magyar társadalom lelkületében, felfogásában és életmódjában nagyon sok megmaradt az elmúlt korszak patriarchalitásából: a falu és az egyházak életében még ma is rengeteg, a társadalomkutató által kikapintható, felismerhető és feldolgozható nyoma van. Meglepő az erdélyi társadalom életének közvetlensége s a közösségi érzés fejlettsége. Az egyház ügye mindig közelebb feködt az emberek lelkéhez, mint a politikai közösségké. Az erdélyi gazdátársadalom s a cselédség viszonya sok lelki motívummal átszótt, a cseléd egynek érzi magát gazdájával. És így tovább. Az ősi patriarchalitás nemzeti életünk lényeges elemévé lett, mélyen és szervesen itatódott be életrendünkbe. Igaz, hogy sokakban már csak hagyomány, csak előítélet és ennyiben anakronizmus, de ugyanakkor – midőn végső eredetét az ősi vérközösséghez tudjuk visszavezetni – meg kell látnunk benne a napjaink új államrendjében megjelenő új népközösségi elvet is, mely ma modern és idegen számunkra, de patriarchalis formájában ezeréves örökségünk. Rá kell mutatnunk az ősi vérközösség és a mai népközösség közötti különbségre, de egyben meg kell állapítanunk az összefüggést is: a nemzeti, állami és társadalmi élet alapjául ma újra a kollektív egyéniséget, a népiiséget és a fajiságot fogadják el.

A patriarchalitás e fogalmi körén belül meginduló társadalmi kutató munka rengeteg érdekes és hasznos adattal szolgálhat. A tegnap hagyománya a ma társadalom-rendező elvévé válik. A patriarchalitás elvéből – a közösség vérségi, faji összetartozásán kívül – a társadalom jogi és gazdasági berendezésének számos elve következik. Így a jog terén az, hogy igazgatásunk elvei soha se lehetnek merevek, szigorúan rendelkezők, hanem ellenkezően az általános meghatározások keretein belül az intézkedések közvetlenségének biztosítandó minél szélesebb tér; a gazdaság terén viszont az, hogy a gazdálkodás nem maradhat nyereségahajszá, a munkás és munkaadó közösséget alkot, a munkaadó a jó családfő gondosságával ügyel a munkás életkörülményeire is.

A PATRIARCHALITÁS megszűntét és e tény következményeit leghamarabb *Carlyle* ismerte fel, aki már 1866 április 22.-én az edinburgi egyetem lord-rektoraként mondott székfoglaló beszédben az altruizmust kívánta a társadalmi együttélés alapelveül tenni. Carlyle a kölcsönös megértésnek és az érdekközösség tudatának kiemelésével vélte a társadalmi kérdéseket megoldani. Carlyle nyomán az oxfordi egyetemről el is indul az a mozgalom, amely a 70–80-as évek angol közéletét annyira jellemzi s amelyet a Toynbee-Hall és Oxford-house mozgalmaként ismerünk. Vézerei a

társadalom felsőbb osztályainak az alsóbbakkal szembeni fontos erkölcsi kötelességeit hangsúlyozták, s csak azért nem tudott mélyebb és maradandóbb hatást gyakorolni, mert a marxi osztályharc és az uralkodó osztályok közönye egyaránt a válság felé sodorták a világot.

A patriarchalizmusról szóló irodalom őse *Aristoteles*, aki az univerzalitás elvéből indul ki. *Von Filmer* „Patriarcha” című, 1680-ban megjelent műve adja a kérdés teljes feldolgozását. Ennek nyomán *Karl Ludwig von Haller* „Handbuch der allgemeine Staatenkunde” című művében a patriarchalitás államtanát elemzi, majd *Locke* és *Spinoza* vitájában is olvasunk erről. *Funck Brentano* „L’Ancienne France” című műve is foglalkozik kérdésünkkel. 1937-ben pedig a franciákat annyira jellemző tömörséggel *Roland Maspétiol* „L’Etat et son pouvoir” című munkája foglalja egybe már teljesen modern szemmel a patriarchalizmus tanát. A magyar irodalom legjobb művét *Gál Jenő*nek köszönjük (A társadalmi béke és a patriarchalizmus).

A PATRIARCHALIZMUS jelentőségére, társadalmi szervezetünkben még mindig élő voltára kívántam rámutatni. Az erdélyi magyar társadalomkutatás nem hagyhatja figyelmen kívül ezt a nagy elvet, amely a régi Erdély társadalmát oly mélyen és annyira jellemzően átítatta. Nem is volt más a célom, mint a fogalomra a figyelmet felhívni és örvendetes volna, ha a magyar társadalomkutatás már errevaló tekintettel folya.

ALBRECHT FERENC